

Boris Pahor

La pira al port

Narracions

Selecció, traducció i pròleg de Simona Škrabec

Després de la Primera Guerra Mundial, Trieste deixa de pertànyer a l'Imperi austrohongarès i passa a ser annexada a Itàlia, i ben aviat és sotmesa a la virulència del feixisme més bèl·ligerant. Aquest recull ens mostra, des de la perspectiva d'un nen, com la cultura eslovena, injustament anorreada, va saber contrarestar la pressió assimiladora.

**L'obra de Pahor és un al·legat
contra els totalitarismes i un cant
a la llibertat**

A través de la seva experiència, Boris Pahor, l'últim gran supervivent dels camps nazis, narra un dels episodis més oblidats de la història contemporània, alhora que fa una declaració d'amor a la geografia, humana i física, d'aquesta ciutat del Mediterrani.

IBIC FA

ISBN 978-84-17339-50-0

Boris Pahor

La pira al port

Narracions

Selecció, traducció i pròleg de Simona Škrabec

Després de la Primera Guerra Mundial, Trieste deixa de pertànyer a l'Imperi austrohongarès i passa a ser annexada a Itàlia, i ben aviat és sotmesa a la virulència del feixisme més bèl·ligerant. Aquest recull ens mostra, des de la perspectiva d'un nen, com la cultura eslovena, injustament anorreada, va saber contrarestar la pressió assimiladora.

**L'obra de Pahor és un al·legat
contra els totalitarismes i un cant
a la llibertat**

A través de la seva experiència, Boris Pahor, l'últim gran supervivent dels camps nazis, narra un dels episodis més oblidats de la història contemporània, alhora que fa una declaració d'amor a la geografia, humana i física, d'aquesta ciutat del Mediterrani.

IBIC FA

ISBN 978-84-17339-50-0

Boris Pahor (Trieste, 26 d'agost del 1913) és l'últim gran supervivent dels camps nazis. Va néixer a Trieste quan aquesta ciutat encara formava part de l'Imperi austrohongarès, i va viure en primera persona l'auge del feixisme italià. Quan tenia set anys va veure com els feixistes cremaven la casa de cultura eslovena, fet que el marcaria per sempre. Va ser perseguit pel règim de Mussolini pel fet de pertànyer a la minoria eslovena, i per Hitler, per la seva militància antifeixista, fins que el van delatar i va ser detingut per la Gestapo, que el va enviar al camp de Dachau, primer, i posteriorment als camps de Struthof-Natzweiler, altra vegada Dachau, Mittelbau-Dora, Harzungen i Bergen-Belsen. Pahor és un exemple vivent d'integritat moral i un dels humanistes més importants d'Europa. La seva vasta obra és un al·legat contra els totalitarismes i un cant a la llibertat.

Simona Škrabec va néixer a Eslovènia i viu a Barcelona des del 1992. Els seus últims llibres són *Pàtria prestada* (2017) i *Surto del bosc amb les mans tenyides* (2019). Ha traduït més de trenta llibres d'autors catalans a l'eslovè i d'autors eslovens, serbis i croats al català i a l'espanyol. Amb Arnau Pons ha dirigit un projecte extens sobre l'intercanvi cultural entre Alemanya i Catalunya, *Carrers de frontera* (2007-2008). També ha participat a l'estudi *Ser traduït o no ser* (2007), coordinat per Esther Allen, que va tenir un gran ressò internacional. Entre molts altres treballs, ha escrit l'informe *Culture's Oxygen* (2016), encarregat per la UNESCO, que demostra la importància de la traducció literària a països amb greus problemes estructurals.

De les seves obres n'han dit:

Miguel Mora, *El País* - «Hi ha fames tardanes, però probablement cap s'assembla a la de Boris Pahor. Va néixer a Trieste l'any 1913, però no fa ni una dècada que el seu nom sona entre els bons lectors i que se sap que és un personatge excepcional i autor d'una de les obres cabdals de la literatura.»

Kirkus Reviews - «Amb la seva veu intensa i original Pahor penetra al cor dels lectors i els transporta als llocs on va perdre bona part de si mateix.»

La Repubblica - «Mereix un lloc al costat de les obres mestres de la literatura de l'Holocaust de Primo Levi i Imre Kertész.»

Toni Polo, *Público* - «Pahor dona veu a l'amargura del poble eslovè de la zona de Trieste, perseguit pel feixisme.»

Le Monde - «Una narrativa punyent. Escriu amb una precisió al·lucinatòria i analitza de forma excepcionalment subtil.»

Mirror - «Extraordinàriament poètic.»

Domingo Marchena, *La Vanguardia* - «Boris Pahor és un exemple insòlit de longevitat literària, activisme polític i autoritat moral i humanista. La seva vasta obra és un al·legat contra els totalitarismes i un cant a la llibertat.»

Joan Flores Constans, *Je dis ce que j'en sens* - «Una lliçó que la humanitat no hauria d'oblidar.»

Claudio Magris - «Una de les obres mestres de la literatura de l'Holocaust. Un poderós alè humà que coexisteix amb una precisió aguda i freda.»

Boris Pahor

La pira al port

Narracions

Selecció, traducció de l'eslovè i pròleg de Simona Škrabec

ANTÍPODA, 49

EDICIONS DEL BERTALLO

EDICIONS DEL PERISCUPI

Títols originals:

Na sipini © Boris Pahor, 1960 | *Varno naročje* © Boris Pahor, 1974

Dihanje © Boris Pahor, 2001 | *Grmada v pristanu* © Boris Pahor, 2009

© Boris Pahor

Primera edició: octubre del 2020

© de la traducció: Simona Škrabec, 2020

© del pròleg: Simona Škrabec, 2020

© de la imatge de coberta: Marka / GettyImages, 2020

© de la fotografia de l'autor: Claude Truong-Ngoc / Wikimedia Commons

© d'aquesta edició: Edicions del Periscopi SL, 2020

Recerca documental: Krištof Jacek Kozak i Simona Škrabec

Publicat per Edicions del Periscopi SL

info@periscopi.cat | *Web*: www.periscopi.cat | *Facebook*: www.facebook.com/Periscopi

Twitter: twitter.com/Ed_Periscopi | *Instagram*: @edicions_del_periscopi

Edició a càrrec d'Aniol Rafel i Marta Rubirola

Correcció: Miquel Saumell Santa Eugènia, Òscar Lozano i Núria Saurina Eudaldo

Disseny de la col·lecció, de la coberta i maquetació: Tono Cristòfol

Producció de l'ePub: booqlab

ISBN: 978-84-17339-50-0

Tots els drets reservats.

La traducció ha comptat amb el suport de l'Agència pública de llibre de la República d'Eslovènia (JAK)

Amb el suport de:

Sumari

Pròleg. *Les síndries, el raïm i les mimoses,* per Simona Škrabec

La pira al port. Narracions

L'adreça escrita en un tauló bast

El clau clavat al pany

La pira al port

Una papallona amb les ales obertes

El naufragi

La mort d'un leprós

El meu cosí Ciril

Una cúpula de cendra

Entre els esculls

Caqui

Una història inaudita

Procedència dels textos

Pròleg
Les síndries, el raïm
i les mimoses
Simona Škrabec

1

«Vaig recordar el tacte de l'aigua. L'aigua em va embolcallar, suau, oliosa, olorosa.» És habitual que Boris Pahor —que va néixer el 26 d'agost del 1913 a Trieste, on encara viu amb 107 anys— faci referències sobtades al benestar corporal. Aquesta necessitat és ben comprensible després de tot el que va haver de patir. El primer conte del llibre que presentem ens introdueix sense preàmbuls en l'univers d'un camp de concentració nazi. Els esdeveniments passen just abans que la ciutat de Belford fos alliberada el 22 de novembre del 1944. Es tracta de Natzweiler-Struthof, a les muntanyes dels Vosges, a Alsàcia, que va ser KZ en territori francès.

Aquest indret amagat a l'alta muntanya va ser només una de les estacions d'internament que Boris Pahor va documentar a la novel·la *Necròpolis* (1967), que va escriure dècades després del retorn a casa. Recobrar aquesta memòria i reconstruir la lògica dels fets no li va resultar pas fàcil. L'escriptura testimonial és sempre una batalla molt dura que el testimoni ha de lluitar, sobretot, dins seu. Cal vèncer el desig d'oblit, el desig de poder posar el patiment entre parèntesis i simplement tornar a viure, sense més, com qualsevol altra persona.

«L'adreça escrita en un tauló bast» forma part del seu primer llibre, *Tržaški naslov* ('Una adreça de Trieste'), de l'any 1948. Amb aquesta història, l'autor va definir el propòsit vital de voler superar l'experiència

traumàtica encarant-se amb fermesa a tot aquell conjunt de fets i d'experiències que el laceraven per dins. En el cas de Pahor, el testimoniatge dels camps nazis mai està expressat com una prova irrefutable, sinó com una aproximació a uns fets que s'han guardat a la memòria personal, fràgil i insegura. Als lectors, Pahor no els imposa una veritat tancada, sinó que intenta transmetre una actitud, una responsabilitat envers tot el que ha viscut.

Del mateix llibre del 1948 prové també el relat «El clau clavat al pany». La imatge plàstica d'un clau que ha quedat travat en un pany expressa al·legòricament la incapacitat d'adaptació de l'autor, la sensació que es troba sempre en un lloc inadequat i que les seves habilitats no serveixen per fer res. La seva vida no té sentit, es veu a si mateix com una nosa. Per una d'aquelles casualitats imprevisibles, el títol d'aquest conte és especialment bonic en català perquè es crea la correspondència entre una clau i un clau al pany. Si la societat l'hagués acceptat tal com era, l'autor seria una clau que obriria totes les portes. Però com que ha viscut patint el rebuig de l'entorn, s'ha convertit en un clau, una molèstia que fa impossible obrir res, fer res. La seva sola presència és suficient perquè l'acusin fins i tot d'un acte criminal. En retornar del seu «pelegrinatge entre les ombres», el jove protagonista del relat es veu a si mateix com un destorb que evoca un error en qualsevol persona amb qui es creua pel camí.

La importància d'aquest relat aparentment anodí és que assenyala la decisió de l'autor de passar a l'acció. El conte, del 1948, parla de la seva decisió de ser escriptor, d'explicar els fets, de no quedar-se «a l'atur». Comença mostrant el rebuig de la seva pròpia família per definir així una de les ferides més greus que va portar des dels camps nazis: la sensació de no poder decidir sobre cap aspecte de la seva vida. El tema de l'atur és una metàfora potent d'haver estat exclòs de la societat activa. Havia estat empresonat i ara, en plena llibertat, es torna a sentir expulsat o apartat de la possibilitat d'acció. D'aquesta manera, Pahor toca el fet de l'exclusió en un punt psicològicament molt profund. Compara la situació amb la d'un infant que és exclòs de les decisions dels adults. De l'experiència de despersonalització que va patir als camps nazis, n'aïlla l'element que també

es pot reconèixer en la vida quotidiana. El que assegura la dignitat d'una persona no és, doncs, que algú en tingui cura —com la seva família en aquest cas—, sinó el dret de participar en les decisions que l'afecten. És a dir, Pahor transforma la seva dura experiència d'exclusió en una necessitat d'examinar altres situacions quotidianes en les quals funciona el paternalisme pervers i l'exclusió basada en la infantilització. De seguida que hi apareix la degradació referint-s'hi en tercera persona, i desapareix la possibilitat d'un diàleg directe, els subalterns queden automàticament exclosos de l'àmbit de la dignitat humana.

Pahor, després de tornar del captiveri, i a pesar de tota la urgència de trobar una feina convencional i raonablement pagada, va anunciar que emprendria el camí incert de l'escriptura. No estava disposat a vendre's a qualsevol preu, sinó que volia mantenir els seus principis. Amb la petita anècdota nocturna, Pahor va voler demostrar que havia acceptat el seu paper d'home inadaptat. Tenia la intenció ferma de suportar les inclemències que es derivessin de poder fer el que volia fer, que era escriure. La solitud, la incomprensió dels altres, la seva extrema sensibilitat i el desig d'observar i comprendre qualsevol persona revelen que l'any 1948, quan va publicar el primer recull de contes, Pahor havia pres la decisió de convertir-se en un escriptor capaç de navegar entre els esculls de la complicada època que li va tocar viure.

2

En el seu cas, la decisió de ser escriptor no era una decisió fàcil. Vivia en una ciutat on la seva llengua, l'eslovè, era pràcticament invisible i les possibilitats de publicació més que minses. D'Eslovènia, que havia quedat integrada a la República Socialista i Federativa de Iugoslàvia, el separava un inviolable mur ideològic. El teló d'acer va tallar les connexions entre Eslovènia interior i la regió de Trieste durant més de seixanta anys i no era gens fàcil burlar tota mena de controls i impediments imposats per evitar que Trieste tingués una relació viva i culturalment fructífera amb el rerepaís.

Al final de la Segona Guerra Mundial, els primers a entrar victoriosos a la ciutat de Trieste van ser els partisans iugoslaus, foragitant-ne l'exèrcit nazi. Després, la regió va ser dividida en dues zones. Sota la denominació de Territori Lliure de Trieste, que va existir entre el 1947 i el 1954, hi havia dues zones, la zona A, administrada per les forces aliades, i la zona B, per Iugoslàvia. Finalment, la zona del nord va passar a Itàlia i la zona del sud, a Iugoslàvia. Les fronteres entre els dos estats es van acabar d'establir definitivament l'any 1975 amb el Tractat d'Osimo.

El 1951 Pahor va escriure una ressenya entusiasta del llibre *Strah in pogum* ('Por i coratge') d'Edvard Kocbek. Aquest polític i poeta va ocupar un lloc destacat en la vida política del país durant els anys trenta acostant-se al marxisme per intentar superar el catolicisme conservador, la qual cosa el va portar a participar activament en la revolució comunista feta sota l'abric de la Segona Guerra Mundial. La seva participació en la lluita armada, però, no li va assegurar cap lloc entre la nomenklatura comunista, ja que Kocbek va ser el primer que es va atrevir a qüestionar, pocs anys després de la guerra, si els crims de guerra comesos en nom de la ideologia comunista eren realment justificables. Arran de la publicació del llibre, que conté quatre narracions amb qüestions morals molt dures, Kocbek va ser expulsat del partit i allunyat de tota activitat pública. Aquest aïllament es va estendre als seus simpatitzants, com Pahor, que a Iugoslàvia va ser desacreditat com un «burgès occidentalitzat».

Com que Pahor va perseverar en la defensa de la figura del poeta i el 1975 va publicar a Trieste un recull d'assais per justificar les seves posicions, durant uns anys les autoritats iugoslaves fins i tot li van prohibir entrar al país. Pahor, des d'una posició ferma en contra del règim en què s'havia convertit el comunisme, entre el 1966 i el 1990 va editar a Trieste la revista *Zaliv* ('El golf'), que durant molt de temps va ser l'única revista en llengua eslovena políticament plural i oberta a les opinions dissidents.

Pahor escrivia, doncs, en eslovè a Trieste durant la guerra freda. Només per això ja és pràcticament un miracle que aconseguís deixar empremta en la literatura europea. El camí fins que els seus textos literaris van començar a circular va ser llarg, extremament difícil. Publicava dispersament, en tota

mena d'editorials eslovenes —només el seu primer llibre de narracions, del 1948, va ser publicat a Itàlia—, i la complicada gènesi de tots aquests contes, molts dels quals reescrits i reeditats diverses vegades, mostra per si sola que l'autor s'estava obrint camí per un terreny desconegut. Era com un alpinista avançant sense cordada, tot sol, per una paret molt dreta, que confiava que superaria tots els obstacles.

Ho va aconseguir: coincidint amb el procés d'independència d'Eslovènia, que va culminar el 1991, Boris Pahor va començar a ser un referent, primer al seu país, però després també ràpidament a Europa. El punt d'inflexió va ser la traducció francesa de *Necròpolis* (1990). El propòsit íntim que expressava als seus primers relats del 1948, avui el podem donar per acomplert. Pahor, amb 107 anys de presència obstinada, ha aconseguit transmetre el missatge. Ha sabut crear una obra testimonial tot i que no era gens clar en nom de quina comunitat parlava. Qui eren els que ell havia de representar amb el seu exemple?

És massa fàcil concloure que Boris Pahor escrivia per als eslovens, perquè els eslovens d'Eslovènia l'havien ignorat amb vehemència durant dècades. Ell era un opositor, una veu crítica des de l'altra banda de la frontera. O bé un testimoni dels fets relacionats amb la repressió feixista d'entreguerres sobre la qual el gruix del país no sabia res. D'altra banda, és gairebé ridícul pensar que ell és la veu dels eslovens de Trieste perquè aquesta categoria pateix una indefinició estremidora: hi ha una realitat viva, complexa, palpitant que encara avui es desenvolupa a Trieste en llengua eslovena. Però des de fora és bàsicament invisible. Ignorada. I sovint també negada com una mera rèmora d'un passat que suposadament no va existir mai.

Pahor és, doncs, testimoni d'una «literatura petita» en el sentit original que va donar a aquest concepte Franz Kafka el dia de Nadal del 1911, en una simple entrada de dietari, com no podia ser d'altra manera perquè una literatura petita significa no tenir cap plataforma des d'on parlar. El testimoniatge de Pahor no és gens còmode, no ofereix repòs ni cap mena de seguretat a la llarga.

Els autors que assumeixen el compromís de sostenir tots sols la consciència d'una comunitat en procés de desintegració parlen un «idioma» en el qual reverberen vivències molt greus, fonamentalment insuportables per a la consciència de qualsevol persona. El contingut d'aquesta prosa és el trauma lacerant i la veritat devastadora sobre la capacitat d'odi i d'encegament que poden provocar les idees, que només poden ser belles si es queden al reialme dels ideals. Tendim a llegir aquests autors com si fossin la consciència de la humanitat sencera, com si la seva tossuda lluita per la veritat i la bellesa i l'amor i la bondat ens poguessin redimir a tots. És important, tanmateix, sentir el crit d'horror i la desesperació que batega en cadascuna d'aquestes frases. Pahor, en aquest sentit d'una manera molt semblant a Kafka, parla, però no té la veu amb què parlar. El contingut principal de la seva literatura és la consciència d'estar-se quedant sol, que lluita contra la mudesia, contra el conformisme que l'envolta, contra el desig d'oblidar-ho tot.

3

Les narracions que presentem en aquesta traducció catalana no posen els camps de concentració nazis al centre, sinó que l'antologia vol obrir un capítol previ, el de la infantesa i joventut de Pahor al Trieste dels anys vint i trenta. «El clau» s'obre amb una escena irònica en què uns botiguers, en veure'l passar, acusen el protagonista de voler entrar a robar a l'establiment. La parella de petits comerciants són prou ingenus per tenir por de qualsevol rumor. Aquesta mena de pors infundades havien originat moltes de les detencions arbitràries que van portar tanta gent a les presons feixistes i més tard també als camps nazis. Eren la gent del carrer, els veïns, que per algun temor poc definit estaven disposats a acusar de delictes poc o molt imaginaris gent amb qui es trobaven cada dia. Durant el període nazi-feixista, qualsevol d'aquestes denúncies fetes sense intenció clara de fer mal acabava provocant veritables tragèdies, perquè la policia les utilitzava com a

excusa per començar els procediments judicials destinats a reprimir la població.

Pahor celebra, el 1948, que hagi tornat la normalitat, que els veïns es queixin per una malifeta sense importància i que fins i tot un incident tan banal com un clau travat dins d'un pany s'investigui sense coaccions ni prevaricació. És per això que l'autor mostra una certa simpatia envers el policia. Tot i així, la sensació que el protagonista, que és eslovè, és sospitós d'entrada tant per a l'aparell de l'estat italià (el policia) com per als habitants de la ciutat més aburgesats (els botiguers), es fa visible. La tensió entre les dues comunitats no ha minvat. Els vells prejudicis i el desconeixement del llegat eslovè en aquest territori per part dels italians continua ben present: «Als lladres se'ls veu a la cara que són lladres?». En aquesta frase, hi ressona una referència velada a les lleis racials i la pretensió que l'aspecte físic d'una persona permetia determinar les seves intencions o qualitats.

La detenció del passejant nocturn té clarament lloc a les dependències policials de Trieste, que ben fàcilment podria haver estat un lloc de tortura. A Pahor el van detenir el 21 de gener del 1944 i fins al 28 de febrer va estar tancat a la presó del carrer Coroneo de Trieste; després el van deportar als camps nazis. En temps de pau, encara que un policia se t'endugui a les dependències enmig de la nit i sense cap raó aparent, una persona pot comptar que serà ben tractada i que tornarà a sortir sense més en llibertat. Els que no tenim experiència amb detencions i tortures probablement no podem apreciar l'impacte d'aquesta escena en l'autor, que ho narra així: «Una solemnitat majestuosa es desprenia de tots aquests fets enmig de la nit; una solemnitat majestuosa i inefable».

La tardor del 1943, després de la capitulació d'Itàlia, Boris Pahor va tornar a Trieste, on va entrar a les files del Front d'Alliberament (OF). Aquest moviment eslovè de resistència a l'ocupació s'havia organitzat a Ljubljana ja l'abril del 1941, pocs dies després del bombardeig alemany de Belgrad amb què es va iniciar la guerra en aquests territoris. Cal subratllar que una de les particularitats del poble eslovè va ser la capacitat de travar un moviment políticament transversal i militarment efectiu com a resposta a l'agressió nazi-feixista. Aviat, però, arran de la publicació de dos articles als

diaris locals, els col·laboradors eslovens [sic!] de la Gestapo el van denunciar i, després d'un mes de tortures, Pahor va ser deportat a Dachau el febrer del 1944. D'allà va anar a parar a Natzweiler-Struthof, als Vosges, a França, va tornar a Dachau, va ser traslladat a Harzungen i, finalment, va ser internat a Bergen-Belsen, d'on va ser alliberat el 27 d'abril del 1945. El maig del 1945 el va passar a França, a les ciutats de Lilla i de París, després va entrar al sanatori de Villiers-sur-Marne per recuperar-se de la tuberculosi. Va tornar a Trieste a finals del 1946 i al cap de només dos anys va publicar el primer llibre.

4

Les experiències de la infantesa al Trieste feixista es troben recollides, sobretot, al llibre *Kres v pristanu* ('La foguera al port'), publicat l'any 1959 en eslovè. L'any 1972, l'autor va tornar a publicar pràcticament les mateixes narracions amb un títol lleugerament diferent, *Grmada v pristanu* ('La pira al port'). La diferència és subtil i indica l'extrema preocupació de l'autor per la correcció lingüística. En la llengua quotidiana, els dos termes són pràcticament sinònims. La diferència, però, és substancial si examinem el sentit precís de les dues paraules. *Kres* és la foguera festiva, que es fa sobretot la nit de Sant Joan, anomenada en eslovè *kresna noč* ('la nit de les fogueres'). En canvi, *grmada* és la foguera on es cremaven les bruixes, o bé la que s'encenia per avisar ràpidament la població de les incursions turques. Eren fogueres que s'encenien als cims, molt visibles, en cadena, una rere l'altra. A Eslovènia, hi ha molts cims que s'anomenen així, *Grmada*, perquè les incursions otomanes de saqueig eren molt freqüents; estem parlant d'un territori de pas, que va patir molts intents de subjugació.

És evident que, pel contingut del llibre, l'expressió *kres* era inadequada i l'autor simplement la devia canviar en adonar-se de l'error. D'altra banda, també en canvia lleugerament el contingut, si es compara el recull del 1959 amb el del 1972. En aquest segon recull, Pahor hi va deixar els contes en què tots els protagonistes són nens en edat escolar, basats evidentment en

vivències autobiogràfiques. Aquest accent posat sobre la mirada infantil, que l'autor considerava el nucli de les seves narracions, també és l'eix al voltant del qual s'ha organitzat la tria per a la traducció catalana.

El Narodni Dom (el casal nacional eslovè) era un edifici multifuncional, construït entre el 1901 i el 1904 segons els plans de l'arquitecte Maks Fabiani. En els plànols de l'arquitecte, fets evidentment encara en alemany, està descrit com a «Geschäfts- und Wohnhaus», és a dir, un edifici destinat a botigues i habitatges. L'edifici destacava per la seva modernitat arquitectònica. A dins hi havia un teatre per a quatre-centes persones, el gimnàs i la seu de l'agrupació de Sokoli ('els Falcons'), una biblioteca, una escola de música, dos restaurants, un cafè, un bar, una caixa d'estalvis i una impremta. També hi havia pisos particulars i oficines. A més, al mateix edifici també hi havia l'Hotel Balkan. Entre les funcions teatrals a les quals Boris Pahor encara va poder assistir hi ha la representació dramàtica de la primera novel·la en llengua eslovena, *Deseti brat*, de Josip Jurčič. El llibre, publicat el 1866, està basat en una vella balada popular, la de «La desena filla». Segons la llegenda, si en una família hi naixien deu filles i cap fill, l'última havia d'abandonar la casa familiar i espavilar-se pel seu compte, sense poder tornar-hi mai més. Jurčič va adaptar aquest motiu a la descendència masculina, per això el títol traduït seria 'El desè germà'. Krjavelj és un personatge secundari de la novel·la, un savi inadaptable que il·lustra l'enginy del poble ras. Ha passat a formar part d'aquells personatges literaris que són més coneguts que no pas l'obra en què han estat inclosos. L'escena en la qual Pahor descriu com Krjavelj va tallar el diable per la meitat és especialment coneguda i estudiada a les escoles encara avui. I suposadament fa riure molt!

El 13 de juny del 1920 van cremar el Narodni Dom. El pretext va ser una baralla entre uns mariners a Split, en la qual van morir dos ciutadans italians. Aquest acte volia ser una revenja. Aquell mateix estiu, els feixistes també van cremar el casal croat de Pula; en aquests primers anys estan documentats centenars d'actes d'aquesta violència per tot el territori litoral, tant a la part eslovena, com a la península d'Ístria, a Croàcia. El 20 de setembre del 1920, Mussolini va fer el seu discurs a Pula en el qual va dir

que «davant d'una raça inferior com l'eslava no s'ha de seguir la política de la pastanaga, sinó la del bastó». En aquest discurs, a part de la consigna evident sobre l'ús de la força, si cal extrema, per «civilitzar» la regió, crida l'atenció la idea d'una «raça eslava».

Aquesta noció d'una suposada diferència racial és molt important per poder entendre la tensió nacional a Trieste. En aquesta regió fronterera, limítrofa, els eslovens i els croats no tenien consideració de poble o de nació, d'una cultura equiparable a la italiana i capaç d'establir-hi comunicació. El posicionament de l'irredemptisme italià primer i del feixisme després era de mera colonització. Els habitants no italians de la regió eren tots considerats una sola cosa, «una raça inferior», o «els eslaus». L'ús d'aquesta expressió en italià, *slavi*, sovint porta implícita la falsa etimologia que els vincula directament amb els esclaus, *schiavi*.

Encara avui, en contextos ben quotidians, i no només a Itàlia, el racisme continua implícit en la idea que «els eslaus» existeixen com una categoria a part, en el sentit d'una civilització diferent, menys desenvolupada, més salvatge o més primària. Existeixen, evidentment, les llengües esclaves, que tenen clarament una arrel comuna, però els «eslaus» mai van formar ni tan sols un imperi comú que els inclogués a tots ni comparteixen característiques gaire peculiars. És a dir, són producte de la mateixa idea d'exclusió que «els negres» o «els indis», creada a partir d'una diferència amb la civilització dominant, suposadament insuperable.

És curiós que al relat sobre «La pira» es repeteixi dues vegades la mateixa imatge d'una persona que té la pell tenyida de negre, primer amb els operaris del taller mecànic que es renten després de la feina i després amb la venedora de carbó. Els nens, a la tarda, anaven a jugar al pati de l'Adrina, «que venia carbó vegetal en un magatzem de parets negres i sempre anava tota negra com si hagués nascut més enllà del mar; només els ulls i les dents eren blancs». També cal afegir-hi la descripció de la festivitat de Sant Nicolau. A tot Eslovènia, per Sant Nicolau, hi ha el costum prou arrelat de pintar amb sutge i, fins i tot, betum la cara dels «diables» que acompanyen el sant mentre reparteix els regals i separa els nens bons dels dolents. És una representació simbòlica de l'alteritat, clarament.

A partir d'aquests detalls aparentment casuals, Pahor explora el paral·lelisme entre l'exclusió dels eslovens i la dominació colonial, basada en el racisme. No ho elabora mai fins a fer-ne un equivalent directe, però sí que va subratllant la condició de subalterns que els eslovens són forçats a assumir no només políticament i econòmicament, sinó també simbòlicament. En aquest sentit, el fet que la família protagonista visqui en un soterrani no es pot prendre només com una reminiscència autobiogràfica, sinó com una imatge que subratlla les jerarquies socials i determina que els eslovens havien arribat a una situació sense escapatòria.

Pahor va seguir els primers cursos escolars, dels set als deu anys, encara en una escola eslovena, amb els mestres eslovens al barri triestí de Rojan (1920-1924). Després va seguir estudiant, en italià, a l'escola del carrer Ruggero Manna (1924-1925) i a l'escola comercial (1926-1928). L'any 1930 va entrar al batxillerat humanístic del Seminari a Koper, on va fer l'examen d'ingrés a la universitat el 1935. Tot i que les classes eren en italià, les institucions religioses encara podien continuar oferint algunes hores en eslovè. Després va estudiar teologia fins al 1938 a Gorizia, estudis que va deixar inacabats. Va haver de repetir l'examen d'ingrés a la universitat perquè el de Koper no era vàlid per a les autoritats italianes. Ho va fer el 1940 a Bengasi, Líbia, on havia estat cridat a files i va servir com a soldat. Gràcies a això es va poder inscriure a la universitat de Pàdua aquella mateixa tardor del 1940. Va haver d'interrompre els estudis el 1943, però després de ser detingut i deportat als camps de concentració, i de l'estada al sanatori de tuberculosos, es va graduar el 1946, el mateix any de tornar a casa, amb un treball sobre Edvard Kocbek a la universitat de Pàdua. Del 1953 al 1975 va treballar com a professor de literatura italiana al batxillerat eslovè de Trieste.

Una de les contradiccions més flagrants de la recepció de la seva literatura a Eslovènia té l'arrel en aquest fet; Pahor és un gran coneixedor de la tradició literària italiana, però aquest coneixement profund dels referents clàssics italians no és compartit pels seus lectors eslovens. Gràcies a l'obra de Boris Pahor s'ha establert un pont cultural prou imprevisible, entreteixit a l'interior dels textos literaris. Els eslovens, per llegir aquest autor de Trieste que consideren seu, han de familiaritzar-se amb la cultura veïna, obrir el

camp d'interessos cap a horitzons no sempre evidents. Les ferides provocades per l'assimilació forçosa a l'edat infantil, l'autor les va saber transformar en curiositat i coneixement, i ha enriquit conscientment amb elements nous el llegat de la llengua eslovena.

La política lingüística del govern feixista per fer desaparèixer els *alogeni* o els *aloglotti* era molt severa. El document més detallat dels efectes que va tenir la repressió feixista en el sistema d'educació en eslovè és un estudi fet per la mestra Minka Lavrenčič, esposa de l'historiador Drago Pahor. El matrimoni va patir en primera persona les conseqüències d'aquestes reformes forçades. El llibre *Primorski učitelji 1914-1941* ('Els mestres del Litoral'), publicat a Trieste el 1994, conté més de cinc-centes pàgines de material documental que ha anat recollint la biblioteca eslovena de Trieste (Narodna in študijska knjižnica v Trstu).

Hem de partir de la premissa que el Tractat de Rapallo (desembre del 1920) entre el Regne d'Itàlia i el Regne dels Serbis, Croats i Eslovens va concedir a Itàlia territoris on vivien els eslovens i els croats. La nova unitat administrativa italiana va rebre el nom de Marca Juliana o Venècia Júlia. Segons el cens austríac del 1910, en aquest territori hi havia un 50,2 % de població eslovena o croata; és a dir, 466.730 habitants que no consideraven l'italià com a llengua pròpia. En relació amb això, el juliol del 1914, en aquest territori encara funcionaven 326 escoles públiques en llengua eslovena amb una mica més de quaranta-sis mil alumnes. Hi havia censats també mil professors en eslovè.

La població eslovena i croata es va organitzar, també, políticament, majoritàriament al voltant del Partit Nacional Iugoslau. El 7 d'abril del 1921, el president d'Itàlia, Giovanni Giolitti, es va veure forçat a convocar eleccions parlamentàries que incloïen per primer cop els nous territoris de Venècia Júlia. Les eleccions van tenir lloc el 15 de maig. En aquest període entre la convocatòria i la celebració dels comicis, els feixistes van començar a organitzar accions brutals d'una manera sistemàtica. Les eleccions del 1921 són també les eleccions que els van permetre entrar al parlament i legalitzar, així, el seu sistema de violència. Els eslovens i els croats dels territoris annexats van unir els seus esforços en un únic partit, JNS, amb l'esperança

de poder contrarestar amb la disciplina de vot l'assimilació a què estaven sent sotmesos. El símbol del partit era una branca de til·ler.

Tot aquest teixit que estructurava la comunitat eslovena va desaparèixer completament en pocs anys. Més de tres-cents cinquanta mestres van escapar-se a l'Estat dels Serbis, Croats i Eslovens (que, posteriorment, va canviar de nom pel de Regne de Iugoslàvia), altres van ser jubilats forçosament o bé acomiadats i els pocs que van aconseguir superar totes les traves burocràtiques i quedar-se dins del nou sistema, van ser traslladats a altres regions italianes. Els mestres italians que es destinaven a la regió conflictiva havien de ser, evidentment, adscrits al règim feixista. Sovint, venien d'altres parts d'Itàlia i no tenien gens de capacitat de comprendre la realitat d'una zona plurilingüe.

La reforma que va permetre aquests canvis, duta a terme per Giovanni Gentile, va afectar tot Itàlia a partir de l'1 d'octubre del 1923, però els canvis estructurals van tenir un efecte especialment devastador a la zona plurilingüe de Trieste i Ístria. Van tancar totes i cada una de les escoles en eslovè i l'ensenyament de la llengua va passar a ser il·legal. Els càstigs per ensenyar-la eren severs, hi ha documentats casos d'activistes que van ser condemnats a anys de presó pel simple fet d'haver divulgat entre els joves llibres o manuals de lectoescriptura.

5

«Els dos tramvies número 8 es van creuar en aquell moment, l'un baixava i l'altre pujava. Sempre hi ha la mateixa distància entre tots dos, viatgen fent-se de contrapès, no es poden trobar mai», constata Boris Pahor. Es tracta d'una metàfora estremidora de la incomunicació entre les dues comunitats a la ciutat. També és estremidor que els números lluitin «innombrables duels» dins del cap d'una criatura que havia començat a aprendre a multiplicar en eslovè i de cop havia de saber-se les taules en italià. L'escola italiana va trencar el món segur d'una persona monolingüe. Als deu anys, Pahor va descobrir que el món simplement es podia multiplicar, com els números.